

**ИМЕНАТА НА МАХАЛИТЕ В ГР. СОФИЯ
ПРЕЗ XVI-XVIII ВЕК
Анна Чолева-Димитрова**

За София през XV век се говори като за “голям град, най-добрият в България”. Пътешественици от това време, като Бертран де ла Брокиер, са отбелязали, че населението в градовете и селата е изключително българско, турци се срещали много малко (Иванов 1928: 40). В XVI в. Стефан Герлах отбелязва в София 12 църкви (Шкорпилови братия 1890: 46; Иширков 1912: 24– 27; Николов 1977: 69), докато през XVII в. техният брой е вече 5 (Иванов, пак там). Периодът XVI-XVIII в. се характеризира с разграбване и обедняване на българския народ (Цветкова 1972: 22). През XVII–XVIII в. българското население оредяло, в българските махали нахлули турци и евреи, църквите западнали и били обърнати в джамии (Иванов, пак там 44). До XVIII в. българското население в София намалявало постепенно и градът изглеждал предимно турски.

На махалата, като част от селищната система в България, се обръща внимание в трудовете на някои учени-историци. Изразява се общото мнение, че разрухата на градовете и земеделските поселения по това време спомагат за тяхната поява. През османския период заедно с *колиба* (стб. *колиба* < гр. *κολυβη*, подробно БЕР II 555-556) влиза в употреба и названието *махала*, наложило се в райони с мюсюлмански заселници (Коледаров 1967: 137; Деведжиев 1979: 233). Тя се определя като основна структурна единица на доосвободенския град, формирана преди всичко върху основата на народностно-религиозното диференциране на градското население (Георгиев 1977: 120). Селищната система по това време е включвала: градове, села, колиби, махали, паланки и др. (Коледаров 1967: 145; Деведжиев 1979: 233). По вид и същност градовете не се променят в първите три столетия от османското владичество, доколкото има изменения, те засягат външния вид на селища-

та, изговора на имената и термините, народността и състав на населението (Коледаров 1967: 106). Гунчев дели селищата у нас на 4 главни групи: отделни дворове; колиби или махали (малки селца от по няколко къщи); села (по-многобройни и по-уредени) и градове (Гунчев 1942: 265).

Названието “махала” откриваме още в средновековни български паметници. В подправената Калиманова грамота от XVI в.: **Ийкова махала** (Иванов 1931: 606). В Боянския поменик от XVII в.: **Банишор (махла)** – I р.; **Имареть (махала)** – III аб (Станчева–Станчев 1963: 59, 60); **махалаСънгуз Чаршиа** 1645 г. (Гошев СЗН 3, 26). Имената на някои пазарища, по-късно назовавани с тях и махали, са споменати също в Калимановата грамота: **Мадни пазарь** (до мѣста **Мѣднаго зовома тръжища**), **Говѣжди пазарь** (Иванов, пак там; Динев 1939: 30).

Имената на част от софийските махали са отбелязани в пътеписите на Евлия Челеби, живял в София през 1652–53 г. Той споменава за седем по-големи махали по това време в града (Гаджанов 1909: 698). В едно свое проучване върху софийските махали, пазарища и села през XVI в. Гълъбов разглежда имената на 19 махали, освен това дефинира названието “махала” (Гълъбов 1953: 243-244). Най-подробното описание на софийските махали през XVII в. е направил Иширков в труда си “Градъ София прѣзь XVII вѣкъ” (Иширков 1912: 15-16). Тук той помества и имената на улици, черкви, джамии, ханища, имарети, бани, чаршии. Миятев също посвещава две свои изследвания на софийските махали през XVII в. (Миятев 1946: 26-29; 1950:309-312).

Терминът *махала* е възприет в османотурски език от арабски *махалле*, име на място, от корен със значение ‘да земе място, да се засели’ (Сухарева 1965: 101; Коледаров 1967: 137). В българската справочна литература е отбелязан терминът **махала**: В “Речника на българския език” на Найдено Геров се обяснява като “’част от село, от градъ; квартал, окол̀токъ, часть’. **Всяко село, всякой градъ ся дѣлять на махалы**” (Геро 53). Стефан Младенов отбелязва, че думата е от турски (арабски) произход, без да дава допълнителни обяснения (Младенов 1941: 291). Подробно обяснение откриваме в Българския етимологичен речник: “’част от селище, квартал’. Чрез тур. *mahalle* от араб. *māhallā* също. Заето и в срх. махала, *маала*, рум. *mahala*, алб. *mahallë*, гр. μαχαλᾶς” (БЕР III

690). Гълъбов също разглежда този термин: “махала (от ар. дума “махалле”, мн.ч. “махаллят”) – ’градско поделение от известен брой къщи в стара и днешна Турция, най-често със своя джамия, имамин, училище, мухтарин /кметски пълномощник/ и пр’. Според една вековна канцеларска традиция имената на частните лица, особено в кадийските документи, винаги са били съпроводени от името на махалата, на която лицето е било жител” (Гълъбов 1953: 243).

В исторически документи от средновековието за Македония също е обърнато внимание на названието *махала*: “*Маало*, тур. *mahalle* ’место, квартал; селска населба која нема свој определен атар или синор’. Градовите и поголемите села биле поделени на маала” (ТДИМН V, КН 1, 801). В Академичния речник на хърватския или сръбския език е отбелязано: “*Māhala*, vicus ’kad se grad /pa i selo/ dijeli na više dijela, jedan dio’. Тук се споменава, че названието се открива още в XVII в. (AR VI 373). В книгата на Кнежевич: *mahalle* ’Vorstadt, Stadtviertel,-teil’; *mahala* ’ Stadtviertel, Ortsteil’ (Кнежевић 208).

При съставянето на Речник на махалите в София от XVI до XVIII в. са използвани Извори на българската история – т. XVI и XXI, изследванията на Г. Гълъбов, А. Иширков, П. Миятев и др.:

Акреб*, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 92)**. – Изцяло от Пр, тур. *akrep* ’лош, зъл човек’.

Аладжа месчид, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 92); *Аладжа месджид* 1617 г. (ИБИ XXI 229); *Аладжа месчетъ* XVII в. (Иширков 1912: 15). – От тур. *alaca* ’шарен, пъстър’ и ар. *mesçit* ’малка джамия’ (Гълъбов, пак там: 246).

Аладжа Хисар, махала в София, не е локализирана. Стар запис: в тур. документи от 1618 г. (ИБИ XXI 240). – От *аладжа* (вж. горното) и тур. *hisar* ’крепост’.

* Като заглавна дума (ойконим) е послужил **най-старият** досега регистриран запис.

** От *Изори за българската история* обикновено се отбелязват най-ранните записи, отнасящи се за един и същи век.

Алигина махала, махала в София между ул. Раковски, Гурко, бул. В. Левски и Руски. Стар запис: вероятно Али Ага 1762 г. (ИБИ ХХІ 84). – Произв. от *Али ага*.

Алиш, Алишер, махала в София, не е локализирана. Стар запис: 1708 г., 1721 г., 1731 г. (ИБИ ХХІ 285, 352, 272) – български жители в махалата. – Изцяло от ЛИ.

Араб Ходжа, махала в София, не е локализирана, с българско население. Стар запис: 1722 г., 1735 г. (ИБИ ХХІ 303, 314). – От *араб* 'арабин' и *ходжа*, тур. *hoca* 'мохамедански свещеник' (РЧДБЕ 832).

Ат пазаръ, махала в София. Стар запис: тур. докум. 1550 г., също и пазарище (Гълъбов 1953: 244). – От тур. *ат* 'кон' > 'конско пазарище' = *Конски пазар* (Гълъбов, пак там 246).

Бал базаръ. Вж. *Меденъ-пазаръ*.

Банишора, махала в София, дн. кв. между ул. Охрид и Клокотница. Стар запис: тур. документи *Банишор* 1576 г. (ИБИ ХVІ 94); **Банишор (маҳла)** ХVІІ в. в Боянски поменик (Станчева, Станчев, 1963: 59); *Банишоръ* ХVІІ в. (Иширков 1912: 15); *Банишор* 1618 г. (ИБИ ХХІ 250). – Произв. от *баня* 'топъл извор' (БЕР II 32).

Банската (махала), махала в София около Централната минерална баня (Иширков 1912: 16). Стар запис: *Банска/та/*, *Баня-баши-махала*, ХVІІ в. – спомената от Евлия Челеби (Гаджанов 1909: 698; Иширков 1912: 15). – Прил. от срэ, вж. горното.

Бейлербейската (махала), махала в София около бившия дворец. Стар запис: тур. документи ХVІІ в. (Иширков 1912: 15). – Произв. от тур. *beylerbey* 'главен бей, управител на голяма област' (РЧДБЕ 112).

Бело, българска махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ ХVІ 94). – Изцяло от ЛИ.

Бузхане, българска махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ ХVІ 93). – От тур. *buz* 'лед' и *hane* 'къща, странноприемница' (ТBS 59,163).

Варошъ, част от града, където живеели българите, ХVІІ в. (Иширков 1912: 15); 1708 г., не е локализирана (ИБИ ХХІ 273). – От унг. *varosh* 'градски център, стара част на град' (БЕР I 121; РЧДБЕ 140).

Говежди пазар, българска махала в София, около стар пазар на кръстовището ул. Лавеле-Позитано. Стар запис: *Говкѣжди па-*

здръ XVI в. в Калимановата грамота (Иванов 1931:606; Динеков 1939: 30; Илиев 1942: 191). – Произв. от говедо и пазар.

Гюль-джамийската (махала), махала в София, дн. кв. около църквата “Св. Георги”. Стар запис: *Гюль-джамийската, Гюл джами* XVII в. (Иширков 1912: 15); 1721 г. (ИБИ XXI 287). – Произв. от *гюл* ‘роза’ и *джамия*.

Дерзи Юсуф, махала в София “в защитения град София” 1617 г., 1619 г. (ИБИ XXI 233, 267). – От Пр (SDD I, 421) и ЛИ.

Джами-и атик, махала в София, не е локализирана. Стар запис: 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 89); 1617 г. (АПГЗ 49); 1618 г., 1722 г. (ИБИ XXI 254, 294); *Джами-Атикъ* XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *джамия* и *atik* ‘освободен роб’ (прибавяно към името на някои новопомохамеданчени – ИБИ, пак там); ‘стара джамия’ (Гълъбов, пак там, 246).

Драз (махала), махала в София, населявана от българи, дн. кв. между бул. Драгоман, Сливница, М. Луиза и ул. Цар Симеон (ИБИ XXI 421). Стар запис: тур. документи 1619 г., 1725 г. (ИБИ XXI 266, 314); *Дразъ-махлеси* XVII в. (Иширков 1912: 15). – Според Тахов 1987: 152 ‘далечна, в покрайнините на града’ махала. Вероятно от Пр., тур. диал. *di' raz = haupana* ‘скитник, безделник’ (SDD I, 429).

Елхадж Байрам, махала в София, не е локализирана. Вж. Хаджи Байрам. Стар запис: тур. документи 1721 г. – отбелязани предимно българи (ИБИ XXI 289). – Членув. *хаджия* и ЛИ.

Елъ-хаджи-Илиясь, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *хаджия* и ЛИ.

Елхадж Исмаил, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи Елъ-хаджи-Исмаилъ-ага XVII в. (Иширков 1912: 15); 1721 г. (ИБИ XXI 290). Вж. *Хаджи Исмаил*.

Елхадж Хамза. Вж. *Хаджи Хамза*.

Елхадж Ходжа, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1727 г. (ИБИ XXI 329). – От *хаджия* и ЛИ.

Елхадж Ширмерд, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи *Elhag Šermüird mahalesi* 1617 г. (Миятев 1950: 311); 1619 г. (ИБИ XXI 268). – От *хаджия* и ЛИ.

Емре, махала в София, не е локализирана. Стар запис: в турски документи *Emre mahalesi* 1617 г. (Миятев 1950: 311); 1618 г. (ИБИ

XXI 238, 243, 245). – От мадж. ЛИ *Имре* или тур. ЛИ *Емре* (Миятев, пак там).

Житни пазар, махала в София, около Банята, по-късно преместен XIX в. (Георгиев 1979: 6). Стар запис: в тур. документи от 1617 г. вероятно *Tahyl pazary mahalesi* (Миятев 1950: 311). – За предполагаемия тур. запис, от по-стар османо-тур. *tahyl, tahal* 'жито, пшеница' (Миятев 1950, пак там). – Вж. *Тахъл базаръ, Тереке пазаръ*.

Имарет, махала в София около Черната джамия ("Св. Седмочисленици"), дн. кв. между пл. Славейков, ул. Граф Игнатиев и ул. Ген. Паренсов (ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 91); **Имаретъ (махала)** – III аб в Боянски поменик от XVII в. (Станчева, Станчев 1963: 60); *Имаретъ-махала* XVII в. – споменава се от Евлия Челеби (Гаджанов 1909: 698; Иширков 1912: 15); 1709 г. (ИБИ XXI 279). – От тур. *имарет* 'благотворителен дом за подпомагане на бедните с храна' (Гълъбов, пак там 246; РЧДБЕ 280).

Калоян, също **Калоянска махала**, българска махала в София, по днешната ул. Цар Калоян; дн. кв. между пл. Св. Неделя, бул. Витоша, ул. Алабин и Калоян (ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. документи *Калоян* 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); *Поп Калоян* 1576 г. (ИБИ XVI 93); 1617 г., 1708 г. (ИБИ XXI 232, 273); *Калоянова* XVII в. (Иширков 1912: 15). – Изцяло от ЛИ. – Вж. *Поп Калоян*.

Карагъоз бей, махала в София, дн. кв. между ул. Алабин и Левски (Иширков 1912:16; ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 91); *Карагъозъ-бей* XVII в. (Иширков 1912: 15); 1723 г., 1762 г. (ИБИ XXI 95, 304). – От Пр *карагъоз* 'черноок' и *бей*.

Кара Данишменд, махала в София, не е локализирана. Стар запис: 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 90); 1619 г. (АПТЗ 55); 1617 г., 1709 г., 1799 г. (ИБИ XXI 228, 279, 378); *Кара-Денишмандъ* XVII в. (Иширков 1912:15). – От Пр, тур. *kara* 'черен, мургав', перс. чрез тур. *danişmend* 'учен, вещ' (Гълъбов, пак там: 246).

Кара Хисаръ, махала в София, дн. около градската градина и бившия дворец (ИБИ XVI 568). Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 89); 1617 г. (ИБИ XXI 227); *Кара-хисаръ* XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *кара*, вж. горното и *хисар* тур. *hisar* 'крепост'.

Кара Шахин, махала в София, не е локализирана. Стар запис:

тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 92); 1617 г., 1723 г., 1772 г. (ИБИ XXI 236, 309, 371); XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *кара* и ЛИ *Шахин* < *шахин* 'вид сокол' (Гълъбов, пак там:246).

Касаплар /Касаблар/, Касап махлеси, Касабан, махала в София, не е локализирана. Стар запис: в тур. документи *Касаплар* 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); *Касаблар, Касаплар* 1576 г., 1617 г. (ИБИ XVI 91; ИБИ XXI 236); *Qasablar mahalesi, Касабан махалеси* 1617 (Миятев 1950: 311); *Касабан* 1618 г., 1722 г. (ИБИ XXI 244, 302); Касабиянъ-махлеси XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *касап(ин)*. За старите записи: - тур. наст. *-лар* за мн.ч. замества перс. оконч. *-an* за мн.ч. /смесена употреба/ – Миятев, пак там.

Кафене-баши, махала в София около дн. пл. Славейков (Иширков 1912: 16). Стар запис: тур. документи XVII в. (Иширков 1912: 15).

Кору чешме, още **Куру чешме**, българска махала и площад в София, около черквата “Св. Неделя”, по дн. ул. “Алабин” и Съдебната палата; дн. кв. между ул. Алабин и бул. Витоша (Иширков 1912: 16; ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. 1576 г. (ИБИ XVI 91, 92); 1617 г., 1709 г. (ИБИ XXI 235, 278); XVII в. (Иширков 1912:15); 1614 г. (АПТЗ 46). Д От тур. *kuru* 'сух' или *koru* 'малка горичка' и *чешме*. Според старите софиянци около чешмата е имало дървета (Иширков 1912: 18).

Куршумли махлеси, още **Куршунлу**, махала в София. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 90). – Произв. от *курушум*, тур. *kurşun* (РЧДБЕ 396).

Къз Касъм, махала в София, дн. около ул. Цар Симеон (ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. документи 1617 г., 1748 г. (ИБИ XXI 234, 360); *Къзъ-Касъмъ махлеси* XVII в. (Иширков 1912: 15). Д От тур. *kız* 'момиче, дъщеря' и *kısm* 'дял' (ТБС).

Лазар махала, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи XVII в. (БИА на НБКМ, сигн. N Сф 24/75; Тахов 1987:30). – Изцяло от ЛИ.

Мансур ходжа, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 88); 1618 г., 1709 г., 1799 г. (ИБИ XXI 243, 274, 378); XVII в. (Иширков 1912: 15); 1617 г. (АПТЗ 49, 52). – От ЛИ и *ходжа*.

Махмудъ-паша, махала в София, не е локализирана. Стар за-

пис: тур. документи XVII в. – споменава се от Евлия Челеби (Гаджанов 1909: 698; Иширков 1912: 15). – От ЛИ и *паша*.

Меденъ-пазаръ, махала в София, дн. кв. около църквата “Св. Спас”. Стар запис: **Мадни пазаръ** XVI в. в Калиманова грамота (Иванов 1931: 606; Динев 1939: 30; Илиев 1942: 191); *Меденъ-пазаръ* (*Балъ-пазаръ*) XVII в. (Иширков 1912: 15); 1709 г. (ИБИ XXI 275). – Прилаг. от *мед* и *пазар*.

Мерджан (бунаръ), махала в София, между дн. ул. Сердика, Искър и Цар Симеон (Иширков 1912: 16; Миятев 1946: 28). Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 94); *Мерджанъ ПънарѢ - Mercan Pınarı* 1611 г. (Гълъбов 1942: 104); XVII в. (Иширков 1912: 15). – От Пр, ар. *mercân* ‘корал’ и *бунар* ‘кладенец’ (TBS).

Мухтесиб-заде, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1729 г. (ИБИ XXI 335). – Изцяло от ЛИ, за наст. срв. тук *Язаджизаде*.

Мюселимска, махала в София, към бившата мах. Три кладенци (Ючъ-бунар), по посока на ул. Пиротска (Иширков 1912: 16). Стар запис: XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *муселимска*=*мюсюлманска* или от *muselim* ‘Landrat’ (Knežević 1962: 229).

Насух Ходжа, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1618 г. (ИБИ XXI 256). – От ЛИ и *ходжа*.

Новосел, махала в София, дн. кв. около църквата Св. Седмочисленици (ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 94); 1618 г. (ИБИ XXI 245); *Ново-село* XVII в. (Иширков 1912: 15). – Често в топонимията, при създаване на селища от пришълци.

Орта месджид, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1721 г. (ИБИ XXI 286). – От тур. *orta* ‘средна’ и *месджид*, тур. от ар. *mesçit* ‘джамя, викало на минаре’ (TBS).

Папучу Драган, махала в София. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); *Папукчи Драган* 1617 г. (Миятев 1950: 311); *Папуджи Драган* 1618 г. (ИБИ XXI 255); *Папукчи-Драганъ-махала* XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *папучу* ‘чехлар’ (Гълъбов, пак там: 246) и ЛИ.

Паша-махлеси, махала в София, по ул. Алабин на запад от бул. Витоша (Иширков 1912: 16). Стар запис: тур. документи XVII в. – споменава се от Евлия Челеби (Гаджанов 1909: 698; Иширков 1912:15). – От тур. *паша*.

Поп Калоян, вж. *Калоян*.

Поп Мати, махала в София. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244). – Произв. от ЛИ *Матей*.

Поп Милко, българска махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 93). – От ЛИ.

Поп Милош, българска махала, не е локализирана. Стар запис: *Поп Милой* в тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); *Поп Милош* 1617 г. (Миятев 1950: 311); *Попъ Милушъ* XVII в. (Иширков 1928: 15); *Поп Милош* 1723 г. (ИБИ XXI 303). – От ЛИ.

Поп Пейо, махала в София. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244). – От ЛИ.

Поп Филип, махала в София. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244). – От ЛИ.

Саат, махала в София, имало е часовникова кула на ул. Московска и пресечката ѝ с ул. Малко Търново (Тахов 1987: 38). Стар запис: тур. документи 1709 г. (ИБИ XXI 281). Д От ар. *saat* 'часовник'.

Сарухан бей, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1617 г., 1731 г. (ИБИ XXI 230, 353); XVII в. (Иширков 1912: 15); 1618 г. (АПТЗ 51). – От тур. ЛИ *Сарухан* (Гълъбов, пак там: 246). – Изцяло от ЛИ и *бей* 'титла на феодален владетел, господар' (РЧДБЕ 112).

Семерджи, българска махала в София, около църквата Св. Петка Самарджийска. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 93); *Семерджилер* 1617 г. (ИБИ XXI 234). – Изцяло от Пр *семерджия* = *самарджия* 'който прави самари'.

Сияуш паша, махала в София, дн. кв. около църквата "Св. София" (ИБИ XXI 422). Стар запис: тур. документи *Сияушъ-паша* 1617 г., XVII в. – споменава се от Евлия Челеби; *Сиявуш Паша* 1619 г., 1726 г. (ИБИ XXI 268, 316; Гаджанов 1909: 698; Иширков 1912: 15). – Изцяло от ЛИ и паша. Вж. Тахов 1987: 104–107.

Сонгурлар, българска махала в София, около католическата църква (Иширков 1912: 16). Стар запис: *Сонгурлар* 1576 г. (ИБИ XVI 93); *Сунгур махле* (Миков 239); махала *Сунгур Чаршиа* 1645 г. (Гошев СЗН 3, 26); *Сунгурларъ* XVII в. (Иширков 1912: 15); *Сунгурлар* 1721 г. (ИБИ XXI 286). – Произв. от *сунгур* 'вид сокол'. Това е била махалата на соколарите.

Спахиларъ, махала в София, не е локализирана. Стар запис:

тур. документи XVII в. (Иширков 1912: 15). – Произв. от *спахия*, перс. чрез тур. *s irahi* 'конен войник' (РЧДБЕ 696).

Султанъ-Селимъ-джами, също **Кара-джами**, махала в София, дн. около църквата Св. Седмочисленици. Стар запис: тур. документи XVII в. (Иширков 1912: 15). – От ар. чрез тур. *султан* (РЧДБЕ 714), ЛИ и *джамия*; за второто име – *Черна джамия*.

Тахъл базаръ, махала в София, дн. кв. зад градската баня по ул. Искър (ИБИ XXI 422). Стар запис: в тур. документи *Tahyl pazary mahalesi* 1617 г. (Миятев 1950: 311); *Тахъл базаръ* 1709 г. (ИБИ XXI 229, 279). – От по-стар османо-тур. *tahyl, tahal* 'жито, пшеница' (Миятев 1950, пак там). Вж. *Житни пазар*, *Тереке пазари*.

Текия махлеси, махала в София. Стар запис: тур. документи XVII в. (Иширков 1912: 15). – От тур. *tekke* 'мохамедански манастир' (РЧДБЕ 728).

Тереке пазари, махала в София, близо до банята (Иширков 1912: 15). Стар запис: тур. документи XVII в. (Житни пазар) (Иширков 1912: 15). – Произв. от *жито* и *пазар* 'житен пазар'. Вероятно в по-старо време се е наричала *Тахъл*, *Тахил пазари* (Иширков, пак там). Вж. *Житни пазар*, *Тахъл базаръ*.

Терзи-Юсуфъ, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи XVII в. (Иширков 1912: 15). – От *терзия*, тур. *terzi* 'шивач' и ЛИ.

Хаджи Алагъоз, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1617 г. (ИБИ XXI 261). – От *хаджи* 'хаджия' и ЛИ.

Хаджи Байрам, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1618 г., 1731 г. (ИБИ XXI 257, 352). – От *хаджи*, вж. горното и ЛИ.

Хаджи-Илиясъ. Вж. *Елъ-хаджи-Илиясъ*.

Хаджи Исмаил, махала в София, не е локализирана. Вж. *Елхадж Исмаил*. Стар запис: тур. документи 1576 г. (ИБИ XVI 92); 1618 г. (ИБИ XXI 246). – От *хаджи* и ЛИ.

Хаджи Хамза, махала в София, дн. кв. между ул. Алабин, Лавеле и Цар Борис (Иширков 1912: 16; ИБИ XXI 421). С друго име, употребявано от българското население – *Пейчо Гроша* (Тахов 1987: 52–53). Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); 1576 г. (ИБИ XVI 89); 1617 г., 1731 г. (ИБИ XXI 231, 342); *Елъ-хаджи-Хамза* XVII в. (Иширков 1912: 15); *Елхадж Хамза* 1731 г.

(ИБИ ХХІ 28). – От *хаджи* и ЛИ *Хамза* (Гълъбов, пак там: 246).

Хаджи Яхши, турска махала в София, не е локализирана. Стар запис: в тур. документи 1576 г. (ИБИ ХVІ 89); *Елъ-хаджи-Яхши* ХVІІ в. (Иширков 1912: 15); *Елхадж Яхши* 1722 г. (ИБИ ХХІ 292). – От *хаджи* и ЛИ.

Хас Бига, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи *Хасъ-бига* ХVІІ в. (Иширков 1912: 15); 1709 г. (ИБИ ХХІ 284). Има в нея и българи. – Изцяло от Пр или ЛИ (РЧДБЕ 812; TBS 165).

Хюсеин Ага, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи *Хусейнъ-ага* ХVІІ в. (Иширков 1912: 15); 1722 г. (ИБИ ХХІ 295, 301). – Изцяло от ЛИ и *ага* (РЧДБЕ 29).

Чаир, махала в София, населена с българи, по ул. Алабинска, към бул. Македония (Миятев 1946: 28). Стар запис: тур. документи 1756 г. (ИБИ ХХІ 70). Българи. – От тур. *çayır* 'ливада'.

Чаихъ махала, махала в София. Стар запис: 16–18 в. (Гошев СЗН 3, 26). – Би могло от тур. *çay* 'река' или от *çayır* 'ливада', ако се предположи, че записът е погрешен, ако не – неясно.

Челебиева, махала в София срещу бившия дворец. Стар запис: тур. документи ХVІІ в. – спомената от Евлия Челеби (Гаджанов 1909: 698; Иширков 1912: 15). – Произв. от Пр: *челеби(я)* 'господин' (РЧДБЕ 853).

Шаджаа факих, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1550 г. (Гълъбов 1953: 244); *Шюджа-и Факих* 1576 г. (ИБИ ХVІ 90); *Шиджаа Факих* 1618 г., 1709 г. (ИБИ ХХІ 257, 277); *Шеджай-Фикъхъ* ХVІІ в. (Иширков 1912: 15); 1619 (АПТЗ 56). – От тур. ЛИ *Şасаа*, от *şасаа* 'смел, мъжествен' и *fakih* 'мюсюлмански богослов' (Гълъбов, пак там: 246).

Шарабдарлъ, махала в София, не е локализирана. Стар запис: тур. документи 1617 г. (ИБ.И ХХІ 235); *Шеръ-Абдаръ-махлесу* ХVІІ в. (Иширков 1912: 15). – Вероятно произв. от ар. *şarap*, *şarab* 'вино' /винар/.

Шейх (махала), махала в София, между ул. Цар Крум, Патриарх Евтимий и Ангел Кънчев (ИБИ ХХІ 423). Стар запис: тур. документи 1722 г. (ИБИ ХХІ 293, 319). – Изцяло от нар. *шейх* 'принц' или от ЛИ.

Язджийска махала, махала в София, дн. кв. между бул. Витоша, ул. Алабин, Солунска и Левски (ИБИ ХХІ 423). Стар запис:

тур. документи *Язаджиоглу* 1576 г. (ИБИ XVI 90); 1617 г. *Язаджиаде*, *Язаджиоглу* (Миятев 1950: 311); *Язаджъ-оглу* 1619 г., *Язаджъ-заде* 1722 г. (ИБИ XXI 265, 295); *Азаджийската* XVII в. (Иширков 1912: 15). – По Пр от ар.-тур. *yazıcı* 'писар'. За старите записи тур. наст. -*оулсин* заменя перс.-*заде* (Миятев, пак там).

Якова махала, нелокализирана махала в София. Стар запис: в Калимановата грамота от XVI в. *Якова махала* (Иванов 1931: 606). – По ЛИ .

Имената на махалите в документи от XVI в.	Имената на махалите в документи от XVII в.	Имената на махалите в документи от XVIII в.
Акрѣб Аладжа месчид	Аладжа месчетъ, Аладжа месджид Аладжа Хисар	Али Ага Алиш, Алишер Араб Ходжа
Ат пазаръ Банишор	Банишор (махала) Банишор Банска/га/, също Баня-баши-махала Бейлербейската	
Бело Бузхане	Варошъ	Вароша
Говѣжди пазаръ	Гюль-джамийската	Гюл джами
Джами-и атик	Дерзи Юсуф Джами-и атик, Джами-Атикъ Драз /махала/ Дразъ-махлеси Elhag Şermürd mahalesi, Елхадж Ширмерд	Джами-и атик Драз /махала/ Елхадж Ходжа

Имарет	Елъ-хаджи-Илиясъ Emre mahalesi, Емре, Имре Житни пазар (Tahyl pazary mahalesi), Тахъл, Тахил базаръ, Тереке пазари Имаретъ (махала); Имаретъ-махала	Тахъл базаръ Имарет
Калоян, Поп Калоян	Поп Калоян; Калоянова	Поп Калоян
Карагъоз бей Кара Данишменд	Карагйозъ-бей Кара Данишменд, Кара-Денишмандъ	Карагъоз Бей Кара Данишменд
Кара Хисаръ Кара Шахин Касаплар, Касаблар	Кара Хисаръ Кара Шахин Касабан (Qasablar mahalesi), Касабан махалеси, Касаплар, Касабиянъ-махлеси	Кара Шахин Касабан
Кору чешме	Кафене-баши Кору чешме, Куру-чешме	Кору чешме
Куршумли махлеси, Куршунлу	Къз Касъм, Къзъ- Касъмъ махлеси Лазар махала	Къз Касъм
Мансур ходжа	Мансур ходжа Махмудъ-паша	Мансур ходжа
Мадни пазаръ	Меденъ-пазаръ (Балъ-пазаръ)	Бал базаръ
Мерджан (бунаръ)	Мерджан	Мухтесиб-заде
Новосел	Мюселимска Насух Ходжа Новосел, Ново-село	Орта месджид

Папуччу Драган	Папукчи Драган, Папуджи Драган Паша-махлеси	
Поп Мати Поп Милко Поп Милой	Поп Милош, Поп Милуш	Поп Милош
Поп Пейо Поп Филип		Саат
Сарухан бей Семерджи	Сарухан бей Семерджи Сияуш паша, Сиявуш Паша Спахиларь Султанъ-Селимъ- джамии, също Кара-джамии	Сарухан бей Сиявуш Паша
Сонгурлар	маҳала Өзгүр Чаршия, Сонгурларь Текия махлеси Терзи-Юсуфъ Хаджи Алагъоз Хаджи Байрам Хаджи Исмаил= Елхадж Исмаил, Ель-хаджи- Исмаиль-ага	Сонгурлар Хаджи Байрам
Хаджи Исмаил	Хаджи Хамза, Ель-хаджи-Хамза	Елхадж Хамза
Хаджи Хамза	Ель-хаджи-Яхши Хасъ-бига Хусейнъ-ага	Елхадж Яхши Хас Бига Хюсеин Ага
Хаджи Яхши		Чаир Чаихъ махала
Чаихъ махала	Чаихъ махала Челебиева	
Шаджаа факих, Шюджа-и Факих	Шиджаа Факих, Шеджай- Фикъхъ Шарабдарль,	Шиджаа Факих

Язаджиоглу	Шеръ-Абдаръ- махлеси Язаджиаде, Язаджиоглу, Язаджъ-оглу, Азаджийската	Шейх /махала/ Язаджъ-заде
Йякова махала		

Общо ойконимите са 87, с тях се назовават 81 обекта.

От таблицата се вижда, че най-много старинни записи на махали има през XVII в. Причините затова могат да се търсят и в достигналата до наши дни литература и извори. Вероятно това е времето, по което са възникнали и най-много махали.

Една част от махалите са населени с българи. Дали имената са възникнали по административен път или като превод от първични български имена е невъзможно да се установи. През XVII в. в столицата е имало разнообразно, смесено население (Миятев 1950: 311).

След XVIII в., когато българското население се увеличава значително, настъпва промяна и в именуването на махалите. Турските имена са заменени от български. Вероятно в някои случаи отделна махала е назовавана едновременно с две имена, дадени от българското и турското население в нея. За съжаление това не е отбелязано в запазените турски документи от административен характер. Данните за съществуващи български имена са от периода непосредствено преди или след Освобождението, като повечето са устни информации. Срв. напр. мах. Хаджи Хамза, също Пейчо Гроша; Хас Бига, също Абаджи Йован и др. (Тахов 1987: 52, 59).

Голямата част от махалите през XVI-XVIII в. имат турски имена /82%/, а махалите с български имена са 18 %.

Имена на махали по лични имена и прякори: Акреб, Алигина м., Бейлербейската м., *Бело*, Дерзи Юсуф, Драз м., Елхадж Байрам, Елъ-хаджи-*Илияс*, Елхадж Исмаил, Елхадж Ходжа, Елхадж Ширмерд, Емре, *Калоян*, Карагъоз бей, Кара Данишменд, Кара Шахин, Касаплар, Къз Касъм, *Лазар* м., Мансур Ходжа, Махмудъ-паша, Мерджан бунар, Мухтесибзаде, Мюселимска м., Насух ходжа, Папуччу *Драган*, Паша м., Поп *Мати*, Поп *Милко*, Поп *Ми-*

лош, Поп *Лейо*, Поп *Филип*, Сарухан бей, Семерджи, Сияуш паша, Сонгурлар, Спахилар, Терзи Юсуфъ, Хаджи Алагъоз, Хаджи Хамза, Хаджи Яхши, Хас Бига, Хюсеин ага, Челебиева м., Шаджаа факих, Шарабдарлъ, Шейх м., Язаджийска м., **Иякова махала**. Общо 53 имена или 60% от всички ойконими имат в основата си лично име или прякор.

През XVII в. българите и турците в София живеели в отделни махали. Българските махали се намирали в тази част от града, която носела названието “Варош” (Иширков 1912: 15). Освен във всички махали с български имена, българско население е имало и в някои от махалите с турски названия, напр. : Алишер, Араб Ходжа, Бузхане, Драз м., Елхадж Байрам, Семерджи, Сонгурлар и др..

Имена на махали по строежи (джамии, бани, крепости, ханове): Аладжа месчид, Аладжа Хисар, Банската (м.), Бузхане, Варош, Гюль-джамийската (м.), Джамии-и атик, Имарет, Кара Хисаръ, Кафене-баши, Кору чешме, Орта месджид, Саат, Султан Селим джамия, Текия м. Общо 15 от всички имена (17,4%).

Имена на махали по имена на пазари, чаршии: Ат пазаръ, Говѣжди пазаръ, Житни пазар = Тахъл базаръ = Тереке пазари, **Мадни пазаръ** = Бал пазар; махала Сунгур Чаршиа. (9%).

Имена на махали по други топоними (хидроними, ойконими): Банишора, Мерджан бунар, Новосел, Чаир.

Изследваният период XVI-XVIII в. се характеризира и с повсеместното въвеждане на една неизменна и досега част от българското ойконимно пространство – названието *махала* и именуването на махалите (Чолева 1999). За мястото на махалата в нашата ойконимна система е писано малко. От запазените досега документи се убеждаваме, че играе основна роля в селищната ни система. По-нататъшното проучване на този вид оними ще помогне да се запълнят някои празнини не само в ономастичната, но и в други науки.

ЛИТЕРАТУРА

Г а д ж а н о в 1909: Гаджанов, Д., Пътуване на Евлия Челеби изъ българските земи прѣзъ срѣдата на XVII вѣкъ. – ПСп LXX, 1909, 639–724.

- Г е о р г и е в 1977: Георгиев, Г., Преустройство на традиционната селищна система в резултат от Освобождението. – И с т о р. преглед, 1977, № 5, 111–126.
- Г е о р г и е в 1979: Георгиев, Г., Топонимията на София. – Сп. Т у р и с т, 1979, №1, 4–6.
- Г е р о в 1899: Геров, Н., Рѣчникъ на българскии языкъ. Пловдивъ, 1899, Ч. III.
- Г о ш е в 1926: Гошев, Ив., Стари записки и надписи. – ГСУ. Богословски факултет, 1926, т. III.
- Г у н ч е в 1941: Гунчев, Г., Българските селища. – АрПП, 1941, кн. 3–4, 263–273.
- Г ъ л ъ б о в 1942: Гълъбов, Г., Османотурски извори за историята на София. Сждебни документи отъ XVII векъ. – Сп. С е р д и к а, 1942, кн. 5–6, 104–118.
- Г ъ л ъ б о в 1953: Гълъбов, Г., Софийски махали, пазарища и села, споменати в Кадийски регистър от 1950 г. – И з в. на бълг. географско дружество, 1953, Кн. 1 (XI), 243–244.
- Д е в е д ж и е в 1979: Деведжиев, М., Кратка история на селищното развитие по българските земи. С., 1979.
- Д и н е к о в 1939: Динеков, П., Софийски книжовници презъ XVI вѣкъ. С., 1939.
- И в а н о в 1928: Иванов, Й., София през турско време. Юбилейна книга на София (1878–1928). С., 1928, 40–45.
- И в а н о в 1931: Иванов, Й., Български старини изъ Македония. С., 1931, БАН (второ допълнено издание).
- И л и е в 1942: Илиев, Г., Сведения за градъ София през XVI в. – И з в е с т и я на семинарите при Историко-филологическия факултет, СУ, 1942, т. №1, 181–226.
- И ш и р к о в 1912: Иширков, А., Градъ София прэзъ XVII вѣкъ. Материали за историята на София. С., 1912, кн. III.
- К о л е д а р о в 1967: Коледаров, П., Към въпроса за развитието на селищната мрежа и на нейните елементи в средищната и източната част на Балкани-те от VII до XVIII в. – И з в. на Инст. за история, БАН, 1967, т. 18, 89–146.
- М и я т е в 1946: Миятев, П., Наименованията на градските части в София през турско време. – Сп. С е р д и к а, 1946, кн. 2, 26–29.
- М и я т е в 1950: Миятев, П., Неизвестни досега имена на софийски махали през турско време. – И з в. на Археолог. институт, 1950, 309–312.
- М л а д е н о в 1941: Младенов, Ст., Етимологически и правописенъ речникъ

- на българския книжовен език. С., 1941.
- Н и к о л о в** 1977: Николов, Й., България и българите в съчиненията на Стефан Герлах и Марин Крузиус. – ГСУ – Исторически факултет, 1977, т. 67, 51–99.
- С т а н ч е в - С т а н ч е в** 1963: Станчева, М., Станчев, Ст., Боянският поменик. С., 1963.
- С у п е р а н с к а я** 1973: Суперанская, А., Общая теория имени собственного. М., 1973.
- С у х а р е в а** 1965: Сухарева, А., О терминологии, связанной с исторической топографией городов Средней Азии. – В: Народы Азии и Африки, 1965, № 6, 101.
- Т а х о в** 1987: Тахов, Г., От Средец до София. С., 1987.
- Ц в е т к о в а** 1972: Цветкова, Б., Промени в положението на населението в Балканските земи (края на XVI до средата на XVIII в.). – ИПр, 1972, № 4, 22–44.
- Ч о л е в а** 1988: Чолева, А., Местните имена в Радомирско. С. 1988 (дисертация).
- Ч о л е в а** 1999: Чолева, А., Някои аспекти при изследване на селищните имена в България. – Сп. Български език (под печат).
- Ш к о р п и л о в и б р а т я** 1890: Шкорпилови братия, Средновековни черкви и гробища въ София. – СБНУ, 1890, кн.2, 46–60.
- К н е ж е в и ч** 1962: Knežević, A., Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben. Meisenheim am Glan, 1962.

СЪКРАЩЕНИЯ

- БЕР** – Български етимологичен речник. С. БАН. Т. I, II, III, IV, V. С., БАН, 1971 и сл.
- ИБИ** – Извори за българската история. С. БАН. Т. XIII, 1966; Т. XVI, 1972; Т. XXI, 1977.
- РЧДБЕ** – Речник на чуждите думи в българския език. С. 1978.
- ТДИМН** – Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширни пописни дефтери од XVI век за устендилскиот сандак. Скопје. Т. V, кн. 1–4, 1983 сл.
- AR** – Rjecnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb, 1880 сл.
- SDD** – Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme dergisi. Cilt: 1, Istanbul, 1939.
- TBS** – Klasov, G.-Gavazov, S., Türkçe-bulgarca sözlük. S., 1994.

ДРУГИ СЪКРАЩЕНИЯ

АрШ	– Архив за поселищни проучвания
ГСУ	– Годишник на Софийския университет
ИШр	– Исторически преглед
ПСП	– Периодическо списание
СБНУД	– Сборник за народни умотворения
ЛИ	– лично име
м.	– махала
Пр	– прякор